

The Collapse of Meaning in Poetic Language: A Deconstructive Reading of Ahmad Shamlu's *The Death of Naseri* Based on Jacques Derrida's Theory

Reza Ghanbari
Abdolmaleki *

Assistant Professor, Persian Language and
Literature, Damghan University, Damghan, Iran.

Abstract

Drawing on Jacques Derrida's theory of deconstruction, this article offers a multi-layered analysis of "The Death of Naseri," a poem by Ahmad Shamlu. In this reading, poetic language is not regarded as a vehicle for fixing meaning but as a medium for the suspension, subversion, and slippage of signification. Relying on key concepts such as 'différance', 'the absence of a center', and the 'collapse of binary oppositions', the article demonstrates how meaning in the text is not stabilized but constantly deferred and reproduced. A discourse analysis of imperative grammatical structures such as "Hurry, Naseri!" and the interpretation of Naseri's silence as a form of resistance are among the focal points of this study. Through its use of opposing symbols ("crown of thorns," "red rope," "proud swan"), the voice of the spectators, the passive agency of Lazarus, and a polyphonic discursive structure, Shamlu's poem dismantles classical narrative and fixed dichotomies. In this context, the shifting of subject positions, the suspension of time, and the absence of speech lead to a renewed understanding of the relationship between language and power, meaning, and identity. This analysis shows that "The Death of Naseri" is not merely a reflection of individual suffering but a discursive field for the redefinition of meaning in confrontation with violence, judgment, and erasure—a text that employs deconstruction not only as theory but as the very linguistic method of the poem itself.

* Corresponding Author: abdolmaleki@du.ac.ir

How to Cite: Ghanbari Abdolmaleki, R. (2025). The Collapse of Meaning in Poetic Language: A Deconstructive Reading of Ahmad Shamlu's *The Death of Naseri* Based on Jacques Derrida's Theory. *Literary Language Research Journal*, 3(11), 117- 151. doi: 10.22054/jrll.2025.85943.1160

1. Introduction and Problem Statement

The poem “The Death of Naseri” by the celebrated Iranian poet Ahmad Shamlu is widely regarded as a significant work that explores themes of suffering, oppression, and injustice. However, this article argues that a traditional, fixed interpretation of the poem as a simple narrative of individual suffering is incomplete. This study proposes that Shamlu’s poem is, in fact, a complex discursive field where meaning itself is destabilized, redefined, and perpetually deferred in the face of systemic violence and erasure. The central problem addressed is how to move beyond a conventional reading of the text to reveal its deeper, deconstructive layers, where poetic language operates not as a vessel for conveying a stable message but as a medium for the suspension and subversion of fixed meaning.

2. Brief Literature Review

This analysis draws primarily on the theoretical framework of Jacques Derrida’s deconstruction, utilizing key concepts such as *différance*, the absence of a center, and the collapse of binary oppositions. This framework allows for a reading that moves beyond the search for an authorial intent or a single, stable interpretation. The article also incorporates elements from other critical traditions, including Foucauldian critical discourse analysis, narrative theory, and semiotics, to provide a multi-layered understanding of the poem’s linguistic and symbolic complexities. By engaging with these diverse theories, the study positions itself in dialogue with previous scholarship while offering a novel approach to the text, emphasizing the poem’s ability to dismantle authoritative structures and fixed dichotomies.

3. Research Methodology

The research employs a qualitative, analytical-interpretive methodology. The analysis is conducted through a close, stanza-by-stanza reading of the poem, meticulously examining its linguistic, semiotic, and discursive elements. The study scrutinizes grammatical structures, symbolic oppositions, and intertextual references to demonstrate how meaning becomes unstable and is constantly deferred and reproduced within the text. This approach focuses on uncovering the internal workings of the poem’s language and how it actively resists a singular, authoritative reading, thereby supporting

the core hypothesis that the poem's polyphonic language and the decentering of meaning serve to dismantle structures of power, command, and salvation.

4. Main Findings, Results, and Discussion

The analysis yielded several key findings that support the central hypothesis. The first finding is that the poem's recurrent imperative structures, such as "Hurry, Naseri!" and "Whip him!", function as tools of a violent discourse, yet their constant repetition paradoxically erodes their meaning, turning them into empty, echoing phrases. A second finding is that Naseri's silence is not a lack of meaning but a complex, deconstructive act of resistance. His voice, though absent, acts as a "trace" of meaning that subverts the dominant discourse. A third key finding is that the poem's use of contradictory symbols—including the "crown of thorns," "proud swan," and "red rope"—resists fixed interpretation, constantly oscillating between opposing meanings. A fourth finding reveals that the spectators' discourse constructs Naseri's identity as a fragile, externally defined structure, thereby naturalizing the violence inflicted upon him. Finally, the analysis shows that the character of Lazarus, rather than symbolizing salvation, acts as an intertextual sign that subverts the very notion of a transcendent savior, underscoring the absence of a fixed, ultimate meaning.

The findings of this study collectively demonstrate that "The Death of Naseri" is not a straightforward narrative but a dynamic and open-ended text. The erosion of meaning through repeated commands, the profound signification of silence, and the constant slippage of symbols all serve to challenge the reader's expectation of a clear, stable message. This discursive instability is the poem's primary function, as it deconstructs the traditional relationship between language and power. The study shows how the spectators' judgments and the absence of a savior figure in Lazarus dismantle structures of authority and salvation, leaving the reader in a space of interpretive uncertainty. The poem's fragmented, polyphonic structure denies a single, central perspective, thereby aligning with Derrida's concept of the decentered text and ultimately revealing a new understanding of how language can operate as a force of liberation and resistance against oppressive systems.

5. Conclusion

In conclusion, this article confirms that through a deconstructive reading, "The Death of Naseri" transcends its apparent narrative of suffering to become a profound exploration of the fragility of meaning in poetic language. By dismantling classical narrative and fixed dichotomies through a polyphonic discursive structure, the poem reveals that meaning is not an inherent property of words but a constant, deferred process of construction and deconstruction. The shifting of subject positions, the suspension of time, and the refusal of speech lead to a renewed understanding of the intricate relationship between language and power, meaning, and identity. The study establishes that Shamlu's masterpiece is not merely a work of protest poetry but a deconstructive text that critically examines the very mechanisms by which meaning and authority are produced and subverted.

Keywords: Deconstruction, Jacques Derrida, Discourse Analysis, Ahmad Shamlu, "The Death of Naseri", Différance, Subject.

فروپاشی معنا در زبان شعر: خوانشی ساختارشکنانه از "مرگ ناصری" احمد شاملو بر پایه نظریه ژاک دریدا

رضا قنبری عبدالملکی * | استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه دامغان، دامغان، ایران.

چکیده

این مقاله با اتکا به نظریه ساختارشکنی ژاک دریدا، به تحلیلی چندسطحی از شعر مرگ ناصری سروده احمد شاملو می‌پردازد. در این خوانش، زبان شعر نه ابزار تثبیت معنا، بلکه بستر تعلیق، واژگونی و لغزش دلالت‌ها تلقی می‌شود. بر پایه مفاهیم کلیدی همچون "دیفرنس"، "غیاب مرکز" و "فروپاشی تقابل‌های دوتایی" نشان داده می‌شود که چگونه معنا در متن به جای استقرار، همواره در حال تعویق و بازتولید است. تحلیل گفتمانی ساختارهای دستوری امری چون «شتاب کن ناصری!» و همچنین بررسی سکوت ناصری به مثابه نوعی مقاومت، از جمله مواردی است که این مقاله به آن‌ها پرداخته است. شعر شاملو با بهره‌گیری از نمادهای متضاد ("تاج خار"، "ریسمان سرخ"، "قوی مغرور") صدای تماشاگران، کنش منفعل العازر و ساختار گفتمانی چندصدایی، روایت کلاسیک و تقابل‌های تثبیت‌شده را فرومی‌پاشد. در این میان، جابه‌جایی نقش سوژه‌ها، تعلیق زمان و غیاب گفتار، به فهمی تازه از نسبت زبان و قدرت، و معنا و هویت می‌انجامد. این تحلیل نشان می‌دهد که شعر مرگ ناصری نه فقط بازتابی از رنج فردی، بلکه میدان گفتمانی بازتعریف معنا در مواجهه با خشونت، قضاوت و حذف است؛ متنی که ساختارشکنی را نه فقط به مثابه نظریه، بلکه به مثابه روش زبانی خود شعر به کار می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: ساختارشکنی، ژاک دریدا، تحلیل گفتمان، احمد شاملو، مرگ ناصری، دیفرنس، سوژه.

۱. مقدمه

شعر معاصر فارسی، به‌ویژه در آثار احمد شاملو، بیش از آنکه بستری برای بیان احساسات شخصی باشد، به عرصه‌ای برای مواجهه با ساختارهای سلطه، معنا و هویت بدل شده است. در این میان، شعر "مرگ ناصری" از جمله آثاری است که با زبانی فشرده، نمادین و گسسته، زمینه‌ای پیچیده برای تأمل در باب قدرت، رنج، سکوت و قضاوت را فراهم می‌آورد. این شعر با فاصله‌گرفتن از روایت‌های خطی و نظام‌های معنایی تثبیت‌شده، در برابر ثبات دلالت مقاومت می‌کند و خواننده را در میانه گسست‌های نشانه‌ای و گفتمانی رها می‌سازد.

تحلیل این شعر بر پایه نظریه ساختارشکنی ژاک دریدا^۱ انجام شده است؛ رویکردی که مفاهیم کلاسیک چون معنا، حضور، مرکز و ثبات دال را به چالش می‌کشد و زبان را نه ابزار شفاف ارتباط، بلکه میدان تنش، حذف، و تعلیق می‌داند. دریدا با مفهوم "دیفرانس"^۲ نشان می‌دهد که معنا همواره در تأخیر و تفاوت شکل می‌گیرد و هیچ دلالت نهایی تثبیت نمی‌شود. از همین منظر، شعر شاملو نیز نظام مرسوم دلالت را واژگون می‌سازد و از طریق واژگان، سکوت‌ها، ساختارهای نحوی، نمادهای متضاد و روایت‌های گسسته معنایی سیال، لغزان و چندصدایی را شکل می‌دهد.

تحلیل این مقاله با وجود تنوع در زاویه نگاه از جمله بررسی‌های زبانی، نشانه‌شناختی و گفتمان‌محور، در یک چارچوب نظری منسجم سامان یافته است. سه خط محوری تحلیل عبارت‌اند از:

- فروپاشی معنا و مرکز از طریق تعویق، غیاب و بی‌ثباتی دلالت؛
- چرخش گفتمان‌ها و جایگاه سوژه‌ها در ساختاری چندصدایی و اقتدارستیز؛
- لغزش نشانه‌ها و واژگونی نمادهایی چون "تاج خار"، "ریسمان سرخ"، "العازر" و "قوی مغرور".

1. Jacques Derrida
2. difference

بر این اساس، این پژوهش در پی پاسخ به پرسش‌های زیر است:

- چگونه شعر "مرگ ناصری" با بهره‌گیری از ساختارهای زبانی، نمادین و گفتمانی ثبات معنایی را برهم می‌زند و معنا را در وضعیت تعلیق قرار می‌دهد؟
- چه نقش‌هایی برای سکوت، فرمان، تماشاگر و دیگر مؤلفه‌های گفتمانی در بازنمایی یا انهدام هویت در متن شعر قابل شناسایی است؟

فرضیه بنیادین پژوهش آن است که شعر "مرگ ناصری" به واسطه زبان چندصدایی، گفتمان‌های متقاطع، و حذف مرکز معنایی، نه تنها معنای نهایی را به تعویق می‌اندازد، بلکه از خلال همین فرایندهای ساختارشکنانه، ساختارهای اقتدار، فرمان و نجات را نیز فرومی‌پاشاند. بر مبنای نظریه ساختارشکنی دریدا، این تعلیق نه نشانه ضعف زبان، بلکه سازوکار اصلی آن در تولید دلالت‌های چندگانه و سیال است.

۲. پیشینه پژوهش

در بررسی پیشینه پژوهش‌های مرتبط با شعر "مرگ ناصری" چهار مطالعه مستقل شناسایی شده‌اند که هر یک از منظرهای خاص به تحلیل ابعاد مختلف این شعر پرداخته‌اند. مرادی و همکاران (۱۳۹۵) با بهره‌گیری از نظریه روان‌کاوانه ژاک لکان^۱، به واکاوی لایه‌های پنهان و معنایی این اثر پرداخته‌اند. این پژوهش نشان می‌دهد که شاملو با اتکا بر مفاهیمی چون "امر خیالی" و "امر نمادین" ساختار شعر را بازآفرینی کرده و شخصیت ناصری را به‌عنوان نمادی تأثیرگذار در شکل‌دهی به این ساختار به کار می‌برد.

فیروزی و همکاران (۱۳۹۷) با رویکردی اسطوره‌شناختی، اشعار "مرد مصلوب" و "مرگ ناصری" را با روایت‌های کتاب مقدس مقایسه کرده‌اند. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که شاملو با بهره‌گیری از اسطوره مسیح، مفاهیم سیاسی و اجتماعی را بازتاب می‌دهد و

1. Jacques Lacan

از طریق بازآفرینی اسطوره‌ها، مضامین فلسفی و آگزیستانسیالیستی نوینی را در شعر خود برجسته می‌سازد.

کنعانی (۱۳۹۸) با تکیه بر نشانه‌شناسی فرهنگی-اجتماعی و با استفاده از مدل‌های اریک لاندوفسکی^۱ به بررسی تقابل‌های نشانه‌ای میان "من" و "دیگری" در شعر "مرگ ناصری" پرداخته است. این پژوهش نقش نشانه‌ها را در شکل‌گیری معانی اجتماعی و فرهنگی بررسی می‌کند، اما تحلیل عمیقی از منظر ساختارشکنی به‌ویژه در سطح زبان‌شناسی و گسست‌های معنایی ارائه نمی‌دهد.

نجفی و همکاران (۱۴۰۱) نیز با رویکرد نشانه‌معناشناسی، دو شعر "مرثیه الحلاج" از ادونیس^۲ و "مرگ ناصری" از شاملو را مقایسه کرده‌اند. این مطالعه به بررسی فرایندهای عاطفی و تنش‌های درون‌متنی پرداخته و نشان داده است که چگونه شاملو با استفاده از عناصری همچون ریتم و آهنگ به بازنمایی عواطف انسانی و تثبیت هویت نمادین ناصری می‌پردازد. با وجود تنوع دیدگاه‌ها، آنچه در این مطالعات کمتر مورد توجه قرار گرفته، تحلیل ساختار زبان و نشانه در پرتو نظریه ساختارشکنی دریدا است. در حالی که نشانه‌های شعری و تضادهای معنایی بارز در مرگ ناصری مستعد واکاوی در چارچوبی زبان‌محور و فلسفی‌اند، تاکنون کمتر تلاشی برای تلفیق تحلیل گفتمان، نشانه‌شناسی فلسفی، و خوانش پساساختارگرایانه از این شعر صورت گرفته است.

ضرورت پژوهش حاضر در آن است که از رهگذر نظریه دریدا، به جای جست‌وجوی معناهای نهایی یا قطعی، به فرایندهای تولید معنا، بی‌ثباتی نشانه‌ها، و گفتمان‌های متضاد نهفته در زبان شعر توجه می‌کند. تحلیل حاضر، نه فقط به غنای مطالعات زبان‌شناسی ادبی کمک می‌کند، بلکه نشان می‌دهد چگونه زبان شعر می‌تواند به‌مثابه فضایی برای تقابل، تفاوت و بازتعریف هویت عمل کند.

1. Eric Landowski
2. Adunis

۳. روش‌شناسی پژوهش و مبانی نظری

۳.۱. روش پژوهش

این پژوهش از نوع کیفی است و با رویکرد تحلیلی-تفسیری به واکاوی یک متن ادبی از منظر فلسفه زبان و نشانه‌شناسی ساختارشکنانه می‌پردازد. ابزار اصلی تحلیل در این مطالعه، مفاهیم کلیدی نظریه ساختارشکنی ژاک دریدا همچون "دیفرنس"، "غیاب مرکز"، "تقابل‌های دوتایی" و "خشونت نوشتار" است که با بهره‌گیری از روش خوانش انتقادی، به رمزگشایی از شبکه‌های معنایی، ساختارهای گفتمانی و وضعیت سوژه در متن شعر اختصاص یافته‌اند.

واحد تحلیل در این پژوهش شعر "مرگ ناصری" از احمد شاملو است. انتخاب این شعر به دلیل ظرفیت بالای آن برای تحلیل زبان‌شناختی و فلسفی، نمادپردازی متکثر، ساختار گفتمانی چندصدایی و تعلیق معنایی بوده است. تحلیل بر پایه رویکرد میان‌رشته‌ای صورت گرفته و ضمن تکیه بر ساختارشکنی دریدا، از مفاهیم تحلیل گفتمان انتقادی (فوکو)، نظریه روایت، و نشانه‌شناسی نیز بهره گرفته شده است.

فرایند تحلیل به صورت بند به بند انجام شده و در هر بخش، یکی از مؤلفه‌های زبانی، نشانه‌ای یا گفتمانی مورد بررسی قرار گرفته است؛ از جمله ساختارهای دستوری امری، سکوت و غیاب، نمادهای متضاد، جایگاه تماشاگران، روایت فروپاشیده، و پویایی نقش‌های روایی. این تحلیل‌ها در نهایت به تبیین شیوه‌ای انجامیده‌اند که از طریق آن، معنا در شعر شاملو از حالت ایستا و تثبیت‌شده خارج می‌شود و به وضعیت گسسته، تعلیق‌یافته و بازتولیدشونده سوق می‌یابد.

۳.۲. چارچوب نظری: ساختارشکنی دریدا و مفاهیم بنیادین آن

تحلیل این مقاله بر پایه نظریه ساختارشکنی ژاک دریدا استوار است؛ رویکردی فلسفی و زبان‌شناختی که مفاهیم کلاسیکی چون معنا، مرکز، حضور و دلالت را مورد تزلزل قرار

می‌دهد. در این چارچوب، زبان نه ابزاری برای انتقال شفاف معنا، بلکه نظامی ناپایدار، تعلیقی و ابهام‌آفرین است که دلالت‌ها را به‌طور دائم در حال تعویق نگه می‌دارد. مفاهیم کلیدی زیر بنیان نظری این خوانش را شکل می‌دهند:

۱. ۲. ۳. دیفرنس

مفهوم "دیفرنس" یکی از بنیادی‌ترین مفاهیم دریدا و ستون اصلی نظریه ساختارشکنی است. این واژه که هم‌زمان به دو معنا اشاره دارد (تفاوت و تأخیر) نشان می‌دهد که معنا در زبان نه از طریق حضور قطعی مدلول، بلکه در بستر تفاوت‌های دال‌ها و تعویق بی‌پایان دلالت شکل می‌گیرد (Derrida, 1982: 20). به عبارت دیگر، هیچ نشانه‌ای مستقلاً دلالت نمی‌کند؛ بلکه معنا فقط در ارجاع پیوسته به دیگر نشانه‌ها ممکن می‌شود (Derrida, 1976: 61-65). همان‌طور که کالر می‌نویسد، «معنا همیشه در آینده است؛ هیچ‌گاه کاملاً حاضر نمی‌شود» (Culler, 1982: 90).

۲. ۲. ۳. غیاب مرکز و بازی دلالت

در مقاله معروف «ساختار، نشانه و بازی در گفتمان علوم انسانی» دریدا ایده "مرکز" را در ساختارهای کلاسیک به چالش می‌کشد. به‌زعم او، ساختار دیگر حول مرکز حاضر و ثابت نمی‌گردد، بلکه در فضای "بازی نشانه‌ها" شکل می‌گیرد؛ بازی‌ای که در آن معنا همواره سیال، تعلیقی و ناتمام است (Derrida, 1978: 278-280). این وضعیت، "برهم‌خوردگی مرکز" را رقم می‌زند؛ یعنی انکار مدلول نهایی و فروپاشی ثبات دلالت (Norris, 2002: 38-41).

۳. ۲. ۳. خشونت نوشتار^۱

دریدا در کتاب در باب گراماتولوژی بر تقدم تاریخی و فلسفی نوشتار نسبت به گفتار تأکید می‌کند. او معتقد است که نوشتار برخلاف تصور سنتی نه بازنمایی گفتار، بلکه نیرویی

گسست‌زا است که با تثبیت معنای واحد، دیگر دلالت‌های ممکن را حذف می‌کند. این سازوکار را دریدا "خشونت نوشتار" می‌نامد؛ نوعی سلطهٔ زبانی که از طریق نظم نوشتاری، معناهای ناهمخوان را طرد می‌کند (Derrida, 1976: 61-65). به تعبیر وولفریز «نوشتار در ساختارشکنی، محل بحران معناست، نه ابزار تثبیت آن» (Wolfreys, 1998: 46).

۳.۲.۴. دالّ تهی^۱

دالّ تهی مفهومی است که نزد لاکلائو^۲ و موفه^۳ توسعه یافت، اما بنیان آن را می‌توان در خوانش‌های دریدا یافت. این اصطلاح به نشانه‌هایی اطلاق می‌شود که در عین برجستگی و تکرار، فاقد مدلول قطعی‌اند. آن‌ها به جای آنکه به معنا ارجاع دهند، «نقطه‌ای از تعلیق» را بازنمایی می‌کنند که معناهای متضاد را جذب و معلق می‌سازند (Laclau & Mouffe, 2001: 112-114). از منظر دریدا، هر دالّ (حتی دالّ‌های مقدس) درنهایت تهی از مرجع ثابت است، زیرا در زنجیرهٔ ارجاعی بی‌پایان گرفتار است (Derrida, 1978: 289).

۳.۲.۵. تقابل‌های دوتایی و ساختارهای سلطه

یکی دیگر از محورهای ساختارشکنی، افشای ساختارهای تقابلی‌ای است که در سنت فلسفهٔ غرب، زبان، و گفتمان مسلط حضور دارند؛ تقابل‌هایی چون حضور/غیاب، مرکز/حاشیه، حقیقت/دروغ، مرد/زن. دریدا نشان می‌دهد که این تقابل‌ها مبتنی بر روابط سلسله‌مراتبی هستند که یکی را برتر و دیگری را فرودست می‌سازند (Derrida, 1981: 41). ساختارشکنی از طریق "وارون‌سازی و واژگونی" این سلسله‌مراتب را برهم می‌زند و معنا را به میدان تضاد، تفاوت و امکان‌های چندگانه می‌کشاند (Culler, 2007: 121-124).

در ادامه این مفاهیم نظری به‌مثابهٔ ابزارهایی تحلیلی برای رمزگشایی از ساختارهای زبانی، نشانه‌ای، و گفتمانی شعر "مرگ ناصری" شاملو به کار گرفته خواهند شد. هر کاربرد تحلیلی،

1. Empty Signifier
2. Ernesto Laclau
3. Mouffe

به جای بازتعریف این مفاهیم، به استفاده دقیق و موضعی از آن‌ها خواهد پرداخت تا از تکرار و اطناب پرهیز شود و انسجام نظری تحلیل حفظ گردد.

۴. بحث و بررسی

در ادامه شعر "مرگ ناصری" در چند محور زبانی، نشانه‌شناختی و گفتمانی بررسی خواهد شد. تحلیل‌ها نشان خواهند داد که چگونه شاملو با بهره‌گیری از ظرفیت‌های چندلایه زبان و با استفاده از ارجاعات بینامتنی، مفاهیم تثبیت‌شده‌ای چون رستگاری، فرمان، قدرت و هویت را دچار تزلزل می‌کند و با ساختارشکنی معنا، گفتمان مسلط را از درون برمی‌چیند. این خوانش چندوجهی، به دنبال آن است که سازوکارهای پنهان سلطه در شعر را آشکار سازد و نقش زبان را به مثابه میدان مبارزه گفتمانی برجسته کند. برای فراهم کردن درکی یکپارچه از کلیت شعر، پیش از ورود به تحلیل مقاله، متن کامل شعر در ادامه آورده می‌شود:

"مرگ ناصری" / احمد شاملو

بند ۱ با آوازی یک‌دست

یک‌دست

دنباله چوبین بار

در قفایش

خطی سنگین و مرتعش

بر خاک می‌کشید.

بند ۲

«تاج خاری بر سرش بگذارید!»

و آوازِ درازِ دنباله بار

در هذیانِ دردش

یک‌دست

رشته‌یی آتشین

می رشت .

بند ۳

«شتاب کن ناصری، شتاب کن!»

از رحمی که در جانِ خویش یافت

سبک شد

و چونان قویی مغرور

در زلالیِ خویشتن نگریست .

«تاز یانه اش بزیند!»

بند ۴

رشته چرم باف

فرود آمد،

و ریسمان بی انتهای سُرخ

در طولِ خویش

از گرهی بزرگ

برگذشت .

«شتاب کن ناصری، شتاب کن!»

بند ۵

از صفِ غوغای تماشاویان

العازر

گام زنان راه خود گرفت،

دست‌ها در پسِ پُشت

به هم درافکنده،

و جانش را

از آزارِ دگرانِ دینیِ گزنده

آزاد یافت:

«مگر خود نمی خواست، ورنه می توانست!»

بند ۶ آسمان کوتاه

به سنگینی

بر آوازِ رو

در خاموشیِ رحم

فرو افتاد.

بند ۷ سوگواران به خاک پُشته برشدند

و خورشید و ماه

به هم

بر آمد (شاملو، ۱۳۷۲: ۳۳-۳۶).

۴. ۱. مقدمه تحلیلی و ورود به متن

شعر "مرگ ناصری" یکی از متأخرترین نمونه‌های زبان شعری شاملوست که در آن مؤلفه‌های گسست معنایی، بینامتنیت، و مقاومت در برابر تثبیت معنا به وضوح حضور دارند. این شعر با بهره‌گیری از زبانی فشرده، نمادین، و چندلایه بستری مناسب برای تحلیل از منظر ساختارشکنی فراهم می‌آورد؛ رویکردی که به جای جستجوی معنای نهایی، بر ناپایداری، تعویق و چندگانگی معنا تأکید دارد. در این متن تقابل‌های دوتایی کلاسیک همچون قربانی/قاتل، قدرت/ضعف، حقیقت/دروغ، و معنا/بی‌معنایی به چالش کشیده می‌شوند و جای خود را به ساختاری می‌دهند که در آن معنا پیوسته به تعویق می‌افتد و توسط زمینه‌های گفتمانی، تاریخی و زبانی بازتولید می‌شود.

۴. ۲. زبان فرمان و بازتولید سلطه: از ساختار دستوری تا خشونت گفتمانی

در این شعر تکرار جمله‌هایی چون «شتاب کن ناصری!» فراتر از یک کارکرد دستوری زبانی، نشانه‌ای از حضور زبانی سلطه‌گر است که از دل ساختارهای نحوی، نظم قدرت را بازتولید می‌کند. این جملات امری با ساختار قاطع و دستوری خود سوژه‌ای چون ناصری را در

موقعیتی مطیع، بی‌قدرت و فرمان‌پذیر قرار می‌دهند. از منظر تحلیل گفتمان به‌ویژه در رویکردهای انتقادی، زبانِ فرمان یکی از اصلی‌ترین ابزارهای تثبیت روابط نابرابر قدرت است؛ ابزاری که در آن گوینده نامرئی اما مقتدر، و شنونده کاملاً منقاد بازنمایی می‌شود.

این دستورها در ظاهر از موضع اقتدار صادر می‌شوند، اما در بطن خود حامل نوعی تزلزل و اضطراب‌اند. تکرار مداوم این افعال امری نه به تقویت معنا، بلکه به فرسایش، بی‌ثباتی و تعلیق دلالت منجر می‌شود. از منظر دریدا این تکرار نشانه‌ای از دیفرنس است؛ جایی که معنا نه تثبیت می‌شود و نه تحقق می‌یابد، بلکه در فاصله‌ای لغزان میان دال‌ها همواره به تعویق می‌افتد (Derrida, 1978: 279). در اینجا «شتاب کن» دیگر نه فرمانی مؤثر، بلکه پژواکی تهی و بی‌مخاطب است.

از سوی دیگر، این زبانِ فرمان واجد آن چیزی است که دریدا آن را "خشونت نوشتار" می‌نامد؛ یعنی حضور زبانی که با تثبیت یک معنا، سایر معانی را سرکوب و حذف می‌کند (Derrida, 1976: 61-65). در این شعر، زبانِ فرمان همچون تازیانه‌ای است که هم بدن ناصری را هدف می‌گیرد، و هم ساختار دلالتی شعر را به نظم سلطه پیوند می‌زند.

نمونه‌هایی چون «تاج خاری بر سرش بگذارید!»، «تازیانه‌اش بزنید!» و «شتاب کن ناصری!» نه صرفاً دستورات نحوی، بلکه تجلی‌هایی از زبان خشونت هستند. آن‌ها نه با ناصری سخن می‌گویند، بلکه درباره او حکم صادر می‌کنند؛ گویی سوژه در بازی این زبان نه مخاطب، بلکه مفعول حذف‌شونده است. اما نکته مهم آن است که این زبان در خلأ عمل نمی‌کند. صدای فرمان‌دهنده گویی از جانب فرد مشخصی صادر نمی‌شود، بلکه از دل یک گفتمان جمعی و ناشناس سر برمی‌آورد؛ گفتمانی که در بخش بعدی، از زاویه‌ای روان‌زبان‌شناختی‌تر، به مثابه "دیگری" جمعی تحلیل خواهد شد. بدین‌سان، زبان فرمان در شعر شاملو نه فقط بازتاب سلطه، بلکه نشانگان گفتمانی است که خود را در پوشش دستور، تکرار و

حذف سوژه بازمی‌نماید و از خلال شکاف‌ها و لغزش‌های معنایی‌اش شکست اقتدار را نیز پیشاپیش اعلام می‌کند.

۴. ۳. سکوت ناصری در برابر زبان فرمان: غیاب به‌مثابه دلالت ساختارشکنانه

در حالی که در بخش پیشین، زبان امری به‌مثابه ابزاری گفتمانی برای اعمال سلطه تحلیل شد، در اینجا تمرکز بر نقطه مقابل آن است: سکوت ناصری. این سکوت در چارچوب نظریه ساختارشکنی نه فقدان معنا، بلکه لحظه‌ای از دلالت پیچیده و واژگون است که با غیاب صدا، معنای جدیدی را برمی‌سازد.

در سراسر شعر ناصری هیچ‌گاه سخن نمی‌گوید. صدای او در میان انبوه فرمان‌ها، داوری‌ها و تکرارهای تماشاگران و راوی گم است؛ اما این غیاب صدا خود به یکی از پرمعناترین مؤلفه‌های شعر بدل می‌شود. دریدا تأکید می‌کند که معنا نه فقط از طریق حضور، بلکه از دل غیاب و تعلیق نشانه‌ها نیز شکل می‌گیرد؛ آنچه حذف شده همچون "ردی" از دلالت در متن عمل می‌کند (Derrida, 1976: 158-159). از این منظر، سکوت ناصری را نمی‌توان تنها به‌عنوان انفعال تفسیر کرد، بلکه باید آن را به‌مثابه یک نشانه معناساختی در نظر گرفت.

عبارت «خاموشی رحم» در متن لحظه‌ای را توصیف می‌کند که در آن صدا فرومی‌ریزد؛ اما معنا سربرمی‌آورد. در این تصویر ناصری به‌جای آنکه با زبان سلطه وارد گفت‌وگو شود، به سکوتی پناه می‌برد که گفتمان فرمان را از درون تهی می‌سازد. این سکوت می‌تواند شکل مقاومت منفعلانه‌ای باشد که حاضر به مشارکت در بازی زبان قدرت نیست. به بیان دیگر، ناصری با امتناع از گفتار از ایفای نقش در گفتمانی که او را به‌مثابه قربانی بازنمایی می‌کند، سر باز می‌زند.

از منظر دریدا، سکوت همواره با دیفرنس همراه است؛ یعنی با هم‌زمانی تعویق و تفاوت در فرایند دلالت (Derrida, 1982, : 12). در این خوانش، غیاب صدای ناصری نه خلأ معنا، بلکه تعلیق آن است؛ تعلیقی که امکان تفسیرهای چندگانه، پنهان و تأمل‌برانگیز را فراهم

می‌کند. ناصری از زبان بیرون می‌ماند، اما دقیقاً از همین بیرون‌ماندگی است که معنای اعتراض، رنج و سوژگی بی‌صدا خود را بازمی‌نماید.

بدین‌سان، شعر شاملو سکوت را نه به‌مثابهٔ انفعال، بلکه به‌مثابهٔ ابزار فروپاشی ساختار اقتدار بازنمایی می‌کند. ناصری با سکوت خویش نظام دلالت را مختل می‌کند، زیرا در فضایی که زبان فرمان همه‌چیز را تصاحب کرده، امتناع از گفتار خود بدل به کنش می‌شود.

سکوت ناصری اگرچه خود لحظه‌ای از تعلیق معنا و انکار مشارکت در گفتمان سلطه است، اما این تنها نمود بی‌ثباتی در ساختار شعر نیست. در ادامه، تحلیل بر چگونگی عملکرد نشانه‌ها و نمادهای متضاد متمرکز می‌شود؛ عناصری که نه‌تنها معنا را تثبیت نمی‌کنند، بلکه آن را در چرخه‌ای از لغزش، تقابل و تعلیق گرفتار می‌سازند.

۴.۴. لغزش نشانه‌ها و بی‌ثباتی معنا در شبکه‌ای از نمادهای متضاد

احمد شاملو با به‌کارگیری شبکه‌ای از نمادهای متضاد در این شعر زمینه‌ای برای آشکارسازی لغزش نشانه‌ها و برهم‌خوردگی مرکز معنا فراهم می‌آورد. نمادهایی همچون "تاج خار"، "قوی مغرور" و "ریسمان سرخ" در سطح نخست، واجد بار معنایی تثبیت‌شده‌ای هستند که به سنت‌های دینی، اسطوره‌ای و زیبایی‌شناختی ارجاع می‌دهند؛ اما در بستر شعر این دلالت‌ها در معرض تعلیق، واژگونی و بی‌ثباتی قرار می‌گیرند و به تعبیر دریدا معنا را نه در درون خود، بلکه در فرایند دیفرنس (یعنی تأخیر و تفاوت دائمی) برمی‌سازند (Derrida, 1978: 281-285).

نماد "تاج خار" در سنت مسیحی یادآور رنج، شهادت و فدیة است، اما شاملو با انتقال این نشانه به ناصری هم‌زمان دو قطب معنایی متضاد را برمی‌سازد: از یک‌سو یادآور قداست و رهایی است، و از سوی دیگر در بستری از خشونت و تحقیر، قداست آن زدوده شده و کارکردی توهین‌آمیز می‌یابد. اگر مخاطب با زمینه‌های دینی و نمادپردازی مسیحی آشنا باشد، این دوگانگی معنایی بیشتر خود را نشان می‌دهد؛ زیرا نشانه در چنین زمینه‌ای از ارجاع قطعی و مقدس گسسته می‌شود و در فضایی از تعلیق دلالت معلق می‌ماند.

به‌همین‌سان "ریسمان سرخ" نیز از زنجیره‌ای از دلالت‌ها عبور می‌کند. رنگ سرخ آن از یک سو تداعی‌گر خشونت، رنج و خون است، و از سوی دیگر در بسیاری از نظام‌های نمادین به‌ویژه در فرهنگ‌های شرقی و عرفانی، با مفهوم "حیات"، "نیرو" یا "تحول درونی" پیوند دارد (Chevalier & Gheerbrant, 1996: 875). با این‌حال، در بافت این شعر ریسمان سرخ که از "چرم‌باف" آغاز می‌شود و به "گره بزرگ" می‌رسد و از آن "برمی‌گذرد" نه حامل معنای رهایی، بلکه نشانه‌ای از ورود به چرخه‌ای دیگر از خشونت و بی‌معنایی است. این دالّ متحرک در ساختار زبانی و نشانه‌شناختی شعر، پیوسته از معنایی به معنای دیگر لغزش می‌کند و هیچ‌گاه در مرکز معنایی ثابتی مستقر نمی‌شود.

"قوی مغرور" نیز که در سنت‌های اسطوره‌ای نمادی از زیبایی، استقلال و حتی مرگ باشکوه است، در بستر شعر شاملو وارد فضایی تراژیک می‌شود که در آن "زلالی خویشتن" با کناره‌گیری، شکست و فروپاشی پیوند می‌خورد. این تصویر پارادوکسیکال هم‌زمان واجد شکوه و زوال است و میان دو قطب غرور و انفعال، زیبایی و مرگ در نوسان است.

در مجموع، این نمادها نه به‌عنوان نشانه‌هایی با بار معنایی تثبیت‌شده، بلکه به‌مثابه عناصر سیالی ظاهر می‌شوند که در شبکه‌ای از تفاوت‌ها، تعویق‌ها و ارجاعات بینامتنی از ایفای نقش مرجع باثبات سر باز می‌زنند. این ویژگی دقیقاً منطبق با نظریه ساختارشکنانه دریدا است که بر "برهم‌خوردگی مرکز"^۱ و "نفی دالّ نهایی"^۲ تأکید دارد؛ جایی که هر نشانه فقط در ارجاع به نشانه‌ای دیگر معنا می‌یابد و این زنجیره هرگز به ایستگاهی نهایی منتهی نمی‌شود (Derrida, 1978: 289). از این‌رو، شعر شاملو نه تنها بازی نشانه‌ها، بلکه بحران در ساختار معنابخشی را بازنمایی می‌کند؛ بحرانی که در آن، استعاره‌ها از سطح ایستا به سطح گسسته و لغزان ارتقا می‌یابند و معنا را در حرکت دائمی و بی‌قرار خود فرو می‌برند.

1. decentering
2. absence of transcendental signified

در کنار تضادهای نشانه‌ای و لغزش‌های درونی معنا، سازوکار گفتمان بیرونی نیز در شکل‌گیری معنا و هویت نقشی بنیادین دارد. از این رو در ادامه تحلیل تمرکز خود را از سطح نشانه‌ها به ساختار گفتمان تماشاگران معطوف می‌کند؛ جایی که "دیگری" به مثابه آینهٔ انهدام، سوژه را از بیرون بازمی‌سازد و هویت ناصری را به جای آنکه تثبیت کند، در چرخه‌ای از طرد، قضاوت و انکار فرو می‌برد.

۴. ۵. گفتمان تماشاگران و برساخت هویت ناصری از خلال "دیگری"

در حالی که در بخش‌های پیشین، ساختارهای زبانی خشونت و نقش تماشاگران در تثبیت گفتمان سلطه بررسی شد، در این بخش تمرکز تحلیل بر چگونگی برساخت روان‌زبان‌شناختی هویت ناصری در بستر نگاه و داوری "دیگری" است. این رویکرد، با اتکا به مفاهیم روان‌کاوی لاکانی^۱ و نظریهٔ برساخت‌گرایی دریدایی می‌کوشد نشان دهد که سوژه در این شعر چگونه در آینهٔ زبان و گفتمان، خود را بازمی‌سازد، یا از آن تهی می‌شود.

در شعر "مرگ ناصری" یکی از صداهای محوری که ساختار گفتمانی اثر را شکل می‌دهد، صدای جمعی تماشاگران است؛ صدایی که در قالب جمله‌هایی چون «شتاب کن ناصری»، «تاز یانه‌اش بزیند» و به‌ویژه «مگر خود نمی‌خواست، ورنه می‌توانست» بازتاب می‌یابد. قرائن درون‌متنی از جمله لحن قضاوت‌گر، ادبیات غیررسمی، و زبانی که مسئولیت را متوجه قربانی می‌سازد به‌روشنی نشان می‌دهد که این جملات از زبان مأموران اجرا صادر نمی‌شود، بلکه بیانگر داوری و نگاه جمعی حاضران در صحنه است؛ تماشاگرانی که نه تنها ناظر بلکه کنشگرانی فعال در حذف و انکار فردیت قربانی‌اند. برخلاف مأموران که فرمان‌بردار سازوکار قدرت‌اند، تماشاگران در این شعر نمایندگان گفتمان عام‌اند؛ آنان که با زبان جمعی خود خشونت را توجیه، و قربانی را مسئول سرنوشت خویش معرفی می‌کنند. از این منظر شعر شاملو بازنمایی عریان زبان جمعی در موقعیت حذف و خشونت است.

1. Jacques Lacan

از منظر روان‌کاوی لاکانی سوژه زمانی شکل می‌گیرد که خود را در آینه "دیگری" بازمی‌شناسد؛ اما این بازشناسی همواره در بستری از بیگانگی و شکست صورت می‌گیرد (Lacan, 2006: 75). در این شعر، ناصری در نگاه "تماشاگران" نه خود واقعی‌اش، بلکه تصویری از انفعال، شکست و گناه را بازتاب می‌دهد. هویتی که در دل این آینه ساخته می‌شود تحقیر شده، خلع‌قدرت شده، و مبتنی بر انکار عاملیت است.

از سوی دیگر، در چارچوب برساخت‌گرایی هویتی نزد دریدا، هویت نه امری درونی و جوهری، بلکه محصولی گفتمانی و بیرون‌زاد است که از دل تفاوت‌ها، تعویق‌ها و جایگاه‌های گفتمان ساخته می‌شود (Derrida, 1982: 20). هویت ناصری نیز در دل زنجیره‌ای از نشانه‌ها و تفاوت‌های گفتمانی برساخته می‌شود که توسط صدای تماشاگران داوری می‌گردد و در هر مرحله از مرکزیت و انسجام تهی می‌شود.

جمله «مگر خود نمی‌خواست، ورنه می‌توانست» نمونه‌ای برجسته از آن چیزی است که در تحلیل گفتمان انتقادی به‌عنوان "گفتمان مسئول‌سازی قربانی" شناخته می‌شود؛ ساختاری که با نسبت دادن اراده یا قصور به سوژه رنج‌کشیده، خشونت ساختاری را نامرئی می‌سازد و قربانی را مقصر معرفی می‌کند (Fairclough, 1995: 112). در این شعر چنین گفتمانی نه تنها ناصری را از امکان اعتراض محروم می‌کند، بلکه خشونت اعمال‌شده بر او را با زبان تماشاگران، طبیعی و موجه جلوه می‌دهد.

در مجموع، از ترکیب این سه رویکرد (لاکانی، دریدایی، و گفتمان انتقادی) می‌توان گفت هویت ناصری نه امری اصیل و ثابت، بلکه ساختاری شکننده و متزلزل است که در آینه نگاه "دیگری" شکل می‌گیرد و در گفتمان سلطه از عاملیت تهی می‌شود. این "دیگری" تماشاگر است، داور است و درعین‌حال، نماد ساختاری‌ست که همواره از خود سوژه فراتر می‌رود و او را در میدان دید، در موقعیتی متزلزل و بی‌پناه قرار می‌دهد.

تا اینجا نموده‌های زبانی، دستوری و گفتمانی سلطه در قالب فرمان‌ها، تکرارها، و حذف عاملیت بررسی شد. از این نقطه به بعد تحلیل از سطح ساختارهای اجتماعی-زبان‌شناختی، به لایه‌ای بینامتنی و اسطوره‌ای ورود می‌کند؛ جایی که نشانه‌هایی چون "العازر" به عنوان دال‌های تهی یا لغزان دلالت نهایی را به تعویق می‌اندازند.

۴. ۶. العازر به مثابه نشانه‌ای بینامتنی و فروپاشی مفهوم رستگاری

شخصیت "العازر" در این شعر نه صرفاً نامی تاریخی یا دینی، بلکه نشانه‌ای بینامتنی و چندلایه است که در سنت مسیحی آن را به معجزه رستاخیز توسط عیسی مسیح ارجاع می‌دهد. در آن سنت العازر نشانه‌ای از مرجع متعالی نجات است؛ نشانه‌ای که در نظام دلالتی تثبیت شده، مدلول‌هایی چون ایمان، رهایی و حیات دوباره را برمی‌سازد؛ اما شاملو با احضار این نشانه در متنی مشحون از رنج، تردید و خاموشی، آن را از مرکز معنایی‌اش تهی می‌سازد و به وضعیت تعلیق و انقطاع می‌کشاند.

در نسخه شاملو العازر نه باز می‌گردد و نه نجات‌بخش است، بلکه «راه خود می‌گیرد» و از مشارکت در رنج ناصری کناره می‌گیرد؛ کنشی که به‌جای استقرار معنا آن را دچار فروپاشی می‌سازد. این واژگونی عملکرد نشانه‌ای را می‌توان مصداقی از آنچه دریدا "فروپاشی نظم متافیزیک حضور"^۱ می‌نامد، دانست. در این نظم دال‌ها همواره به‌سوی مرجع نهایی یا مدلول متعالی جهت‌گیری دارند؛ اما در ساختار شکنی هیچ مدلول یا حضور نهایی وجود ندارد و معنا همواره در وضعیت تعویق، تفاوت و لغزش باقی می‌ماند (Derrida, 1976: 61-65; Derrida, 1978b: 278-280).

از این منظر "العازر" در شعر شاملو دیگر دال قطعی رستگاری نیست، بلکه دالی سرگردان و خلع شده از مرجع نهایی است که به‌جای استقرار ایمان، بحران ایمان را باز می‌تاباند. بدین‌سان، معنا از درون نشانه العازر می‌گریزد و آنچه باقی می‌ماند، غیاب دال نهایی و تعلیق

1. the collapse of the metaphysics of presence

دلالت است. این غیاب نه نشانه فقدان، بلکه سازوکار اصلی تولید معنا در گفتمان ساختارشکن است؛ معنا به واسطه همین تفاوت‌ها، غیاب‌ها و فاصله‌ها تولید می‌شود. در نتیجه، العازر در شعر مرگ ناصری نه نشانه‌ای از نجات، بلکه نمود گسست از سنت نجات است. او صدای فروخورده سوژه‌ای است که از بازی گفتمان الهی کناره می‌گیرد و در سکوت و بی‌اعتنایی‌اش، خود بدل به دالّ غایب مقاومت‌گری می‌شود. این خوانش، نشان می‌دهد که شعر شاملو چگونه با استفاده از یک نماد تثبیت‌شده ساختارهای معنابخش الهی و نجات‌بخش را از درون دگرگون می‌سازد و به بازی بی‌پایان دلالت وارد می‌کند.

۴.۷. گفتمان جمعی و "دیگری" به مثابه آینه انهدام

در بخش ۴.۲. زبان فرمان به مثابه بازتابی از خشونت در سطح دلالت و بحران اقتدار در ساختارهای دستوری و نحوی تحلیل شد، در این بخش تمرکز بر خوانشی روان‌زبان‌شناختی از گفتمان جمعی است؛ جایی که "تماشاگران" نه صرفاً گیرندگان منفعل فرمان، بلکه عاملیت‌هایی فعال در بازتولید خشونت گفتمانی و انکار هویت سوژه‌اند. این تغییر زاویه تحلیل، امکان بررسی نحوه تثبیت نظم سلطه از طریق نگاه و داوری "دیگری" را فراهم می‌سازد؛ امری که از منظر لاکان، فوکو و دریدا با برساخت سوژه درون ساختارهای بیرونی و غیرهمدلانه پیوند دارد.

یکی از مؤلفه‌های بنیادین گفتمان در بطن شعر "صدای جمعی تماشاگران" است؛ آوایی که در قالب جمله‌های امری همچون «تاج خاری بر سرش بگذارید!»، «تازیانه‌اش بزیند!» و «شتاب کن ناصری، شتاب کن!» نمود می‌یابد. این زبان امری و تکرارشونده، برساخته‌ای از یک گفتمان سلطه است که در آن جمع، نه صرفاً ناظر بلکه کششگر فرودست‌سازی و حذف سوژه است. از منظر تحلیل گفتمان انتقادی، این زبان بازتاب ساختارهای قدرت ناپیداست که در پشت گفتارهای ساده پنهان می‌شوند. فوکو این نوع گفتار را حامل نظم گفتمانی می‌داند که با تکرار، مشروعیت می‌یابد و سلطه را درونی می‌کند (Foucault, 1972:)

(219). دریدا نیز در همین راستا، به ابهام میان دالّ و مدلول در چنین ساختارهایی اشاره می‌کند؛ جایی که گفتمان جمعی به جای روشن‌سازی معنا، آن را معلق و گسسته می‌سازد (Derrida, 1976: 69-70).

حضور تماشاگران در شعر فقط به‌عنوان شخصیت‌های فرعی نیست، بلکه همان چیزی است که از آن به‌عنوان "دیگری" یاد می‌شود: آینه‌ای که در مواجهه با آن، سوژه خود را می‌بیند و از خود بیگانه می‌شود. ناصری شاملو زیر نگاه دیگران خود را می‌بازد؛ او دیگر فاعل نیست، بلکه مفعول دیده‌شدن است؛ هویتی که از بیرون شکل می‌گیرد، و از درون ترک برمی‌دارد. در این بافت تماشاگری جمعی نه‌صرفاً یک رفتار، بلکه سازوکار گفتمانی حذف و سرکوب است. همان‌طور که در پایان شعر، این جمله سرد و بی‌رحم «مگر خود نمی‌خواست، ورنه می‌توانست!» بر زبان تماشاگران جاری می‌شود، نقش "دیگری" از نظاره‌گر به قاضی تغییر می‌یابد و قربانی را مقصر مرگ خود جلوه می‌دهد. این مقصرسازی شکل رادیکال خشونت گفتمانی است.

بدین‌سان، "دیگری": در شعر نه یک مرجع اخلاقی یا همدل، بلکه عامل فروپاشی سوژه و انکار فردیت اوست. دریدا در تبیین این فرایند، از مفهوم "ساخت‌زدایی از سوژه"^۱ یاد می‌کند؛ جایی که سوژه دیگر در مرکز نیست، بلکه در حاشیه‌های گفتمان بازنویسی می‌شود (Derrida, 1981: 117).

بدین‌سان، آنچه در ظاهر به‌عنوان صدایی جمعی، مقتدر و داور جلوه می‌کند، در واقع نه نشانه‌ای از استقرار معنا، بلکه بازتاب بحرانی ژرف‌تر در ساحت دلالت است. «دیگری» جمعی نیز همچون زبان فرمان، نه معنای نهایی را تثبیت می‌کند، نه ساختار گفتمان را مستقر می‌سازد؛ بلکه با تکثیر صداها، تکرار بی‌پایان داوری‌ها، و انکار عاملیت سوژه، خود بدل به ابزاری برای تعلیق معنا و لغزش دال‌ها می‌شود. از این‌رو، در بخش بعد، تمرکز تحلیل بر نحوه

شکل‌گیری این وضعیت بی‌قراری معنایی و تعویق دلالت خواهد بود؛ جایی که دیگر نه فرمانی کارگر است، نه ناظری داور، و نه معنایی پابرجا.

۴. ۸. تعویق معنا و حرکت بی‌قرار دال‌ها

مفهوم "دیفرنس" که دریدا آن را در هم‌زمانی "تفاوت" و "تأخیر" در تولید معنا تعریف می‌کند، در متن مرگ ناصری حضوری پررنگ دارد. این شعر نه تنها بر یک معنا یا قرائت استوار نیست، بلکه هرگونه تلاش برای تثبیت معنای نهایی را به تعویق می‌اندازد. زبانی که در آغاز به ظاهر شفاف و معنادار جلوه می‌کند («شتاب کن ناصری!») در ادامه با گسترش تصاویر چندلایه و پرابهامی چون «رشته‌ای آتشین»، «قوی مغرور»، «ریسمان سرخ» و «آوازِ درازِ دنباله‌بار» وارد فضایی می‌شود که در آن دال‌ها از ارجاع به مدلول ثابت می‌گریزند و معنا را در فرایندی سیال، تأخیری و تفاوت‌محور تولید می‌کنند. این ویژگی، نه نشانه کژفهمی، بلکه بخشی از سازوکار ساختارشکنانه متن است که مخاطب را در تعلیق دائمی معنا قرار می‌دهد (Derrida, 1976: 61-65).

در سطح زبانی، ساختار نحوی جمله‌ها اغلب گسسته و معلق است. به جای جمله‌های توضیحی و خبری با جملات امری، تصاویر ناتمام، و افعالی با دلالت‌های مبهم مواجه‌ایم. برای نمونه: «و ریسمان بی‌انتهای سُرخ / در طولِ خویش / از گرهی بزرگ / برگذشت». این عبارت نه ناظر به رخدادی مشخص، بلکه بازتاب حرکتی ذهنی و نمادین است؛ حرکتی که به جای حل گره آن را به سطح زبان می‌آورد. در اینجا گره به‌مثابه استعاره‌ای از پیچیدگی معنا و تأخیر در دستیابی به آن عمل می‌کند.

از منظر دریدا دال‌ها هیچ‌گاه به مدلول نهایی نمی‌رسند؛ آنچه وجود دارد زنجیره‌ای از ارجاع‌های بی‌انتهاست (Derrida, 1976: 25-27). در این شعر هر نماد یا استعاره به نماد دیگری ارجاع می‌دهد: "تاج خار" به "قربانی"، "ریسمان سرخ" به "رنج"، "تماشاگران" به

"دیگری"، و "شتاب" به نوعی "فرار از خویشتن". این ارجاعات بدون رسیدن به معنایی پایدار، صرفاً معنا را به تعویق می‌اندازند.

در این چارچوب ناصری نه یک شخصیت ثابت، بلکه حامل یک "معنا در تعلیق" است؛ او در هر لحظه بازتعریف می‌شود، ولی هیچ‌گاه به وحدت نمی‌رسد. بدین‌سان، شعر "مرگ ناصری" نمونه‌ای درخشان از نوشتار ساختارشکن است؛ نوشتاری که مرکز ندارد، معنا را تعلیق می‌کند، و هر لحظه دال‌های جدیدی تولید می‌کند که مدلول را به تأخیر می‌اندازند.

تا اینجا تحلیل بر نحوه تعلیق معنا، تعویق دلالت و لغزش نشانه‌ها متمرکز بود؛ امری که در زبان شعری شاملو به‌وضوح به چشم می‌خورد؛ اما این بی‌قراری دلالتی تنها بخشی از بحران معناست. در ادامه، مفهوم "نوشتار" نزد دریدا به‌مثابه بستری برای گسست، عدم‌حضور، و ناتوانی در تثبیت مدلول نهایی بررسی می‌شود؛ جایی که ساختار دلالت نه فقط از طریق نشانه‌ها، بلکه از درون بافت نوشتار دچار انهدام می‌شود.

۹. ۴. نوشتار به‌مثابه جایگاه گسست معنا

در نظریه دریدا یکی از بنیان‌های ساختارشکنی، به چالش کشیدن اولویت تاریخی و فلسفی گفتار نسبت به نوشتار است. سنت متافیزیکی غرب گفتار را به‌عنوان حضور مستقیم معنا و نوشتار را چونان بازنمایی غیابی آن در نظر گرفته است (Derrida, 1976: 7-11). دریدا این تقدم را واژگون می‌سازد و نوشتار را محل بروز گسست، تعلیق و تفاوت‌های معنایی می‌داند. "مرگ ناصری" نیز بر این مبنا نوشتاری ساختارشکن است؛ نه تنها از گفتار به‌معنای مستقیم و خطی فاصله می‌گیرد، بلکه بر ساختارهایی تکیه دارد که حضور را تعلیق و صدای مستقیم را تخریب می‌کنند. به‌عنوان نمونه در جملاتی مانند: «آسمان کوتاه / به سنگینی / بر آوازِ رو در خاموشیِ رحم / فرو افتاد».

در اینجا "آواز" که نمادی از گفتار است، با دو مؤلفه متضاد یعنی "خاموشی" و "رحم" درهم می‌آمیزد. آنچه باقی می‌ماند نوشتاری است که نه صدا دارد و نه قطعیت معنایی، بلکه در

لایه‌ای از سکوت و سنگینی فرو می‌رود. صدای شاعر نه با صدای بیرونی، بلکه با نوشتار تأخیریافته و گسیخته جایگزین می‌شود.

هم‌چنین، حضور تکرارشونده فرم‌های امری چون «شتاب کن ناصری!» خود نوعی فرمان بی‌صداست. این فرمان‌ها به ظاهر حامل معنا و اقتدارند، اما از آنجا که در بافت شعر گوینده ثابت و مشخصی ندارند و از دهان صداهای گوناگون و گاه متناقض شنیده می‌شوند، مرجعیت آن‌ها فرو می‌ریزد. بدین ترتیب، نوشتار نه معنایی قطعی را منتقل می‌کند، بلکه با جایگزینی پیاپی گوینده و جابه‌جایی موضع فرمان، دال‌ها را در وضعیتی معلق قرار می‌دهد و تحقق معنا را به تعویق می‌اندازد. این تعلیق که از جابه‌جایی و ناپایداری صداها ناشی می‌شود، خواننده را در فضایی از شک و چندگانگی دلالت نگاه می‌دارد.

دریدا می‌نویسد: «نوشتار ردی از حضور است که همواره از آن می‌گریزد» (1976: 71). در شعر شاملو همین رد، همان "ریسمان سرخ"، "آواز دراز" و "تازیانه" است؛ نشانه‌هایی از رنج و هویت که به جای تثبیت معنا، آن را از حضور به غیاب می‌رانند.

پس از آنکه "نوشتار" بر اساس دیدگاه دریدا به‌عنوان جایگاه گسست معنا و "نفی حضور صوتی" تحلیل شد، می‌توان این گسست را با رویکردی علمی‌تر به سازوکار آن توضیح داد. در نظریه ساختارشکنی، نوشتار همواره نسبت به گفتار در موقعیتی ثانوی و غیاب‌مند قرار دارد و همین امر باعث می‌شود دلالت‌های آن پیوسته در حال جابه‌جایی و لغزش باشند (Derrida, 1976: 61-65). در "مرگ ناصری" این وضعیت صرفاً به سطح دلالت واژگانی محدود نمی‌ماند، بلکه به بُعد زمانی شعر نیز سرایت می‌کند. با برهم‌زدن نظم خطی روایت (از طریق جابه‌جایی میان ارجاعات گذشته، حال و آینده و هم‌نشینی تصاویر متناقض) متن نشان می‌دهد که معنا نه تنها در مکان، بلکه در زمان نیز در حالت تعلیق و تعویق دائمی قرار دارد.

۴. ۱۰. تعلیق زمان و فروپاشی خط زمانی در متن

یکی دیگر از مؤلفه‌هایی که شعر "مرگ ناصری" را به فضای ساختارشکنانه نزدیک می‌سازد، تعلیق و گسست در نظام زمانی متن است. در خوانش نخست، شعر دارای روایت خطی است: ناصری زیر بار رنج پیش می‌رود، تازیانه می‌خورد، و مرگ را تجربه می‌کند. با این حال، در سطوح عمیق‌تر مرزهای زمان گذشته، حال و آینده درهم می‌شکنند. حضور شخصیتی چون "العازر" که در متن انجیل از مرگ برخاسته، همان‌طور که به بازگشت و رستاخیز دلالت دارد، نشانی از آینده‌ای محتمل و درعین حال پیشاپیش‌رخ داده است. این گره‌خوردگی زمانی با تصویر نمادین «خورشید و ماه / به هم / برآمدند» به اوج می‌رسد؛ جایی که عناصر متضاد (روز و شب، مرگ و زندگی) در لحظه‌ای تعلیقی بر هم منطبق می‌شوند.

در چارچوب نظریه دریدا این وضعیت را می‌توان با مفهوم دیفرنس تبیین کرد؛ مفهومی که به جای حضور آنی معنا بر تأخیر، تفاوت، و ناپایداری دلالت می‌کند. زمان در این شعر نه خطی و روبه‌پیش، بلکه شبکه‌ای از گسست‌ها، بازگشت‌ها، و معانی معوق شده است. ناصری نه تنها در مکان تعلیق شده‌ای میان زندگی و مرگ، بلکه در زمانی معلق میان اکنون و آینده به تصویر کشیده می‌شود؛ گویی معنا همان‌گونه که دریدا می‌گوید، هرگز در "اکنون" کامل نمی‌شود، بلکه همیشه به تعویق می‌افتد و در رابطه با دیگری ساخته می‌شود (Derrida, 1973: 142-145).

در کنار تعلیق‌های زمانی و گسست در نظم روایت، یکی از مهم‌ترین لایه‌های ساختارشکن شعر "مرگ ناصری" نحوه بازآرایی رمزگان دینی و گفتمان سیاسی در متن است. از این نقطه، تحلیل وارد سطحی بینامتنی می‌شود که در آن دلالت‌های تاریخی و اسطوره‌ای در برخورد با ساختارهای معاصر قدرت واژگون می‌شوند و قرائتی پسااسطوره‌ای از مفهوم رنج و قربانی خلق می‌گردد.

۴. ۱۱. برهم‌نهی دلالت‌های دینی و سیاسی: از مسیح تاریخی تا ناصری معاصر

اگرچه در بخش‌های پیشین، از منظر زبان‌شناختی و ساختارهای گفتمانی به تحلیل مفاهیمی چون فرمان، خشونت، و حذف سوژه پرداخته شد، در این بخش تلاش می‌شود ریشه‌ها و

ارجاعات بینامتنی این مفاهیم در سنت‌های دینی و تاریخی بازخوانی گردد تا لایه‌های پنهان‌تر معنایی شعر آشکار شود.

شعر "مرگ ناصری" با بهره‌گیری از رمزگان دینی مسیحی و بازآفرینی عناصر آیینی، صحنه‌ای چندلایه از خشونت، انفعال و حذف سوژه می‌آفریند که در آن سنت مقدس مسیحیت درهم‌تنیده با ساختارهای گفتمان سیاسی و اجتماعی عصر شاعر بازنمایی می‌شود. نشانه‌هایی چون "تاج خار"، "العازر"، و نام "ناصری" ذهن مخاطب را به اسطوره رنج مسیح هدایت می‌کنند؛ اما این بار در بافتی سکولار، غیررهایمی بخش و حتی ضدنجات‌بخش.

در سنت دینی "تاج خار" نماد فدیة، اطاعت و رستگاری است؛ اما شاملو این نشانه را از بار الهی‌اش تهی می‌سازد و در بستر زبانی آکنده از فرمان، خشونت و تماشا آن را به ابزار تحقیر بدل می‌کند. به عبارت دیگر، معنای این نشانه نه تثبیت می‌شود و نه بازتولید می‌گردد، بلکه در بازی لغزان دلالت، از الوهیت به انقیاد سقوط می‌کند. این فرایند از منظر میرچا الیاده^۱ نوعی اسطوره‌زدایی^۲ است؛ تبدیل نماد مقدس به نشانه بحران و خشونت در متن مدرن (Eliade, 1957: 17-20).

در همین راستا می‌توان کارکرد گفتمان تماشاگران را از منظر نظریه "قربانی جایگزین"^۳ نزد رنه ژیرار^۴ نیز بررسی کرد. به‌زعم ژیرار جوامع برای تخلیه خشونت جمعی و بازتولید نظم اجتماعی، فردی را به‌عنوان قربانی برمی‌گزینند و از او هویت‌زدایی می‌کنند؛ قربانی‌ای که انتخاب می‌شود دقیقاً به این دلیل که توان مقاومت و بازدارندگی در برابر اراده جمعی را ندارد، در چنین فرایندی، حذف فیزیکی یا نمادین قربانی، نه تنها با مخالفتی روبه‌رو نمی‌شود بلکه به‌عنوان کنشی مشروع و حتی ضروری در گفتمان غالب توجیه می‌گردد (Girard, 1977: 82-85). در شعر شاملو نیز ناصری در مواجهه با دستورهای تکرارشونده، سکوت و نگاه سرد

1. Mircea Eliade
2. demythologization
3. the scapegoat
4. René Girard

تماشاگران بدل به چنین قربانی‌ای می‌شود؛ قربانی‌ای که هم به صلیبِ زبان آویخته شده، و هم با داوری جمع از عاملیت تهی می‌شود: «مگر خود نمی‌خواست، ورنه می‌توانست!».

از منظر نظریهٔ گفتمان این تماشاگری منفعل اما داورانه، در پیوند با تحلیل‌های میشل فوکو از نظم‌های تنبیهی و قدرت نمایشی، معنای تازه‌ای می‌یابد. فوکو نشان می‌دهد که در گفتمان‌های مدرن، قدرت نه فقط از سوی نهادهای رسمی بلکه از دل زبان، تماشا و داوری عمومی اعمال می‌شود؛ قدرتی که در لایه‌های پنهان گفتمان سوژه را به مطیع و مقصر بدل می‌سازد (Foucault, 1977: 25-27). بنابراین، "مرگ ناصری" نه تنها روایتی از رنج است، بلکه بازنمایی پویایی زبان، قدرت و خشونت در زمینه‌ای دینی / سیاسی نیز است.

در مجموع، شاملو با هم‌نشین ساختن رمزگان دینی و گفتمان قدرت سیاسی، منظری پسااسطوره‌ای بر ساختار قربانی می‌گشاید. مسیح این شعر دیگر نه نجات‌بخش که حذف‌شده‌ایست در دل زبان. بدین‌سان، شعر نه بازتولید روایت مقدس بلکه واژگونی آن است؛ نشانه‌ای از ناتوانی زبان در تثبیت معنا، و قدرت در پنهان‌سازی خشونت.

در کنار رمزگان دینی و گفتمان‌های قدرت که ساختار معنایی شعر را شکل می‌دهند، یکی دیگر از مؤلفه‌های مهم در شکل‌گیری فضای ساختار شکنانه شعر مرگ ناصری، نحوهٔ سازماندهی روایت و جایگاه سوژه‌هاست. اینک، تحلیل از سطح بینامتنی و ایدئولوژیک، به سطح روایت‌شناختی و ساختاری انتقال می‌یابد تا نشان داده شود چگونه هویت‌ها، صداها و نقش‌ها در این متن، پیوسته در حال جابه‌جایی و فروپاشی‌اند.

۴.۱۲. جابه‌جایی سوژه‌ها و فروپاشی ساختار روایی در شعر

یکی از ویژگی‌های ساختاری این شعر جابه‌جایی مستمر جایگاه سوژه‌ها و گسست در روایت خطی است. این جابه‌جایی‌ها، نه تنها نشان‌دهندهٔ پویایی در سطح روایت، بلکه آشکارکنندهٔ غیاب مرکز معنایی و فروپاشی ثبات هویتی در گفتمان شعر هستند. دریدا در مقالهٔ بنیادین خود «ساختار، نشانه و بازی در گفتمان علوم انسانی» تأکید می‌کند که ساختار دیگر بر اساس

مرکز ثابت شکل نمی‌گیرد، بلکه «در فضایی از بازی و تفاوت‌ها» ساخته می‌شود (Derrida, 1978: 278).

در این شعر، جایگاه سوژه‌ها مدام در حال تغییر است:

- "ناصری" از یک سوژه مطیع در برابر فرمان‌ها، به تصویری نمادین از رنج خاموش، و سپس به هویت غایب و تعلیق‌شده بدل می‌شود.
- "تماشاگران" ابتدا نظاره‌گر هستند، سپس آمر، سپس قاضی، و نهایتاً مفسر خشونت.
- "العازر" از نشانه‌ای اسطوره‌ای در سنت نجات و ایمان، به سوژه‌ای کناره‌گیر، خاموش و بی‌اعتنا به رنج دیگران بدل می‌گردد.
- "راوی/گوینده" صدایی است ناپایدار که گاه به زبان خشونت نزدیک می‌شود و گاه به سکوت و توصیف شاعرانه عقب می‌نشیند.

این پویایی سوژه‌ها به‌ویژه در ساختاری که فاقد مرکز روایی روشن است، نمونه‌ای از آن چیزی است که دریدا آن را "چرخش نشانه‌ها در غیاب مرکز" می‌نامد. به‌جای یک روایت با آغاز، میانه و پایان مشخص با ساختاری مواجهیم که در آن لحظه‌ها، صداها و جایگاه‌ها درهم می‌پیچند و هیچ‌گاه به ثبات نمی‌رسند (Derrida, 1978: 280-281).

از نظر روایی این جابه‌جایی نقش‌ها نوعی ساختارشکنی روایت کلاسیک نیز هست؛ روایتی که معمولاً بر اساس ثبات هویت شخصیت‌ها، پیشروی علت‌مند و خط زمانی مشخص سامان می‌یابد. اما در مرگ ناصر حرکت دایره‌وار یا حتی گسسته-پیشانی ساختار، نشان‌دهنده نوعی آشفتگی وجودی و معرفتی است که با دیدگاه دریدایی کاملاً همسوست. به بیان کالر در ساختارشکنی «هیچ‌چیز در جای ثابتی قرار نمی‌گیرد؛ معنا و هویت در تکرار، تفاوت و حرکت شکل می‌گیرند، نه در سکون» (Culler, 2007: 124).

در مجموع، جابه‌جایی پویای سوژه‌ها در این شعر نه‌تنها نشان‌دهنده فروپاشی مرکزیت معنایی، بلکه نشانی از چرخش گفتمان، شکست روایت اقتدار و شکل‌گیری هویت‌های سیال و ناپایدار است؛ هویت‌هایی که در دل بازی بی‌پایان نشانه‌ها بازنویسی می‌شوند.

با نگاهی به مجموع تحلیل‌های دوازده‌گانه می‌توان دریافت که شعر "مرگ ناصری" از طریق فروپاشی نظام‌های تثبیت‌شده معنا، روایت، و هویت مخاطب را با متنی مواجه می‌سازد که در آن زبان، خود به میدان تنش، تردید و مقاومت بدل می‌شود. این مقاله نشان داد که شاملو با بهره‌گیری از لایه‌های گوناگون زبانی، گفتمانی، اسطوره‌ای و ساختاری، نه فقط به بازنمایی رنج یا خشونت می‌پردازد، بلکه در خود زبان معنا را به تعویق می‌اندازد، مرجع را به چالش می‌کشد، و سوژه را در میدان بازی دال‌ها رها می‌سازد. در اینجا دیگر نه نجاتی قطعی وجود دارد، نه راوی‌ای مقتدر، و نه معنایی تثبیت‌شده؛ بلکه شعری باقی می‌ماند که در بافتی از سکوت، تکرار و لغزش، به شکلی رادیکال با گفتمان‌های قدرت درگیر می‌شود و مقاومت را نه در فریاد، بلکه در ساختارشکنی خود زبان جست‌وجو می‌کند.

۵. نتیجه‌گیری

تحلیل شعر "مرگ ناصری" بر پایه نظریه ساختارشکنی ژاک دریدا نشان داد که زبان در این متن نه وسیله‌ای برای انتقال معنا، بلکه ساختاری پیچیده، سیال و پرتنش است که معنا را به تعویق می‌افکند، واژگون می‌سازد و از مرکزیت می‌رهاند. شاملو با بهره‌گیری از مؤلفه‌هایی چون زبان امری، سکوت، نمادهای متضاد، بینامتنیت، جابه‌جایی سوژه‌ها، و ساختار گفتمانی چندصدا، متنی خلق می‌کند که در آن هیچ نشانه‌ای در جای خود باقی نمی‌ماند و هیچ هویتی به‌طور قطعی تثبیت نمی‌شود.

نقش زبان در این شعر، به‌ویژه در قالب گفتارهای آمرانه و جملات تکرارشونده، بازتابی از مناسبات قدرت و سلطه است. با این حال، سکوت ناصری در برابر این زبان سلطه‌گر، به یک کنش معنایی بدل می‌شود؛ سکوتی که نه انفعال، بلکه مقاومتی ساختارشکنانه در برابر نظم دلالتی خشونت‌آمیز است.

تحلیل نمادهایی چون "تاج خار"، "قوی مغرور"، "ریسمان سرخ" و شخصیت‌هایی همچون "العازر" نشان داد که معنا در متن شاملو همواره در وضعیت تعلیق قرار دارد؛ هیچ نشانه‌ای به

مدلولی نهایی ارجاع نمی‌دهد و هر دلالتی از خلال تفاوت، تأخیر و ارجاع‌های بینامتنی ساخته می‌شود. این ویژگی، نمود عینی مفاهیم "دیفرنس" و "غیاب مرکز" در نظریه دریدا است. از سوی دیگر، گفتمان تماشاگران و فرایند داوری جمعی بر ناصری، نمونه‌ای از تولید "دیگری" گفتمانی است؛ ناصری تنها از خلال نگاه تماشاگران معنا می‌یابد، اما این معنا از درون شکسته و ناپایدار است. جایگاه سوژه‌ها در شعر (اعم از ناصری، راوی، تماشاگران و العازر) مدام در حال جابه‌جایی و واژگونی است. این پویایی، ساختار روایی شعر را از الگوی خطی و علی فاصله می‌دهد و به ساختاری گسسته، چندکانونی و فاقد مرکز بدل می‌کند. در نهایت، این مقاله نشان داد که شعر "مرگ ناصری" نه فقط تصویری از رنج و مرگ، بلکه بازنمایی زبانی فروپاشی معنا، هویت، و اقتدار در بستر گفتمان معاصر است. شاملو با بهره‌گیری از ظرفیت‌های زبان، مفاهیم کلاسیکی چون نجات، داوری، قربانی و فرمان را از درون تهی کرده و به بازتعریف آن‌ها از منظر رنج، تعلیق، و حذف پرداخته است. به این ترتیب، تحلیل ساختار شکنانه شعر، نه تنها ابعاد پنهان زبان را آشکار می‌سازد، بلکه راهی برای فهم پیچیدگی‌های هویتی و گفتمانی در متن‌های ادبی معاصر ارائه می‌دهد.

تعارض منافع

تعارض منافی وجود ندارد.

ORCID

Reza Ghanbari
Abdolmaleki

 <https://orcid.org/0000-0002-5308-0775>

شوریه‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- شاملو، احمد. (۱۳۷۲). ققنوس در باران. تهران: زمانه، نگاه.
- فیروزی، جواد، شاهسینی، علی محمد و علاقی، لاجن. (۱۳۹۷). «نقد اسطوره‌شناختی "مرد مصلوب" و "مرگ ناصری" از احمد شاملو». روایت‌شناسی، س ۲ ش ۴: ۱۴۷-۱۸۰.
- DOR: 20.1001.1.25886495.1397.2.2.6.2
- کنعانی، ابراهیم. (۱۳۹۸). «تحلیل شعر "مرگ ناصری" با الگوی برخورد من غالب با دیگری مغلوب از منظر لاندوفسکی». جستارهای زبانی، س ۱۰ ش ۵۱: ۱۴۳-۱۶۸.
- DOR: 20.1001.1.23223081.1398.10.3.11.7
- مرادی، نرگس، تسلیمی، علی و خزانه دارلو، محمدعلی. (۱۳۹۵). «خوانش شعر "مرگ ناصری" از منظر آرای لکان». نقد و نظریه ادبی، س ۱ ش ۱: ۹۳-۱۱۵.
- DOR: 20.1001.1.74767387.1395.1.1.6.9
- نجفی، عباس، بلاوی، رسول و جابری اردکانی، سیدناصر. (۱۴۰۱). «تحلیل فرایند نظام گفتمانی طرح‌واره‌های تنشی عاطفی در شعر ادونیس و شاملو با رویکرد نشانه-معناشناسی؛ مطالعه موردی شعر "مرثیه الحلاج" و "مرگ ناصری"». جستارهای زبانی، س ۱۳ ش ۶ (پیاپی ۷۲): ۹۷-۶۹.
- DOI: 10.52547/LRR.13.6.3

References

- Chevalier, J., & Gheerbrant, A. (1996). *Dictionary of Symbols* (J. Buchanan-Brown, Trans.). Penguin Books.
- Culler, J. (1982). *On deconstruction: Theory and criticism after structuralism*. Cornell University Press.
- Culler, J. (2007). *On deconstruction: Theory and criticism after structuralism* (Rev. ed.). Cornell University Press.
- Derrida, J. (1973). *Speech and phenomena: And other essays on Husserl's theory of signs* (D. B. Allison, Trans.). Northwestern University Press.
- Derrida, J. (1976). *Of grammatology* (G. C. Spivak, Trans.). Johns Hopkins University Press.
- Derrida, J. (1978). *Writing and difference* (A. Bass, Trans.). University of Chicago Press.
- Derrida, J. (1981). *Positions* (A. Bass, Trans.). University of Chicago Press.
- Derrida, J. (1982). *Margins of philosophy* (A. Bass, Trans.). University of Chicago Press.

- Eliade, M. (1957). *The sacred and the profane: The nature of religion* (W. R. Trask, Trans.). Harcourt Brace.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Longman.
- Firuzi, J., Shahseni, A. M., & Allaghi, L. (1397 SH/2018). Naqd-e Ostureh-shenakhti "Mard-e Maslub" va "Marg-e Naseri" az Ahmad Shamlu [Mythological Criticism of "The Crucified Man" and "The Death of Naseri" by Ahmad Shamlu]. *Revayat-shenasi*, 2(4), 147-180. DOR: 20.1001.1.25886495.1397.2.2.6.2 [In Persian]
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge* (A. M. Sheridan Smith, Trans.). Pantheon Books.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison* (A. Sheridan, Trans.). Pantheon Books.
- Girard, R. (1977). *Violence and the sacred* (P. Gregory, Trans.). Johns Hopkins University Press.
- Kanani, E. (1398 SH/2019). Tahlil-e Sher-e "Marg-e Naseri" ba Olgu-ye Barhkord-e Man-e Ghaleb ba Digari-ye Maghlub az Manzar-e Landowski [Analysis of the Poem "The Death of Naseri" with the Model of the Dominant Self's Encounter with the Conquered Other from Landowski's Perspective]. *Jostarhay-e Zabani*, 10(51), 143-168. DOR: 20.1001.1.23223081.1398.10.3.11.7 [In Persian]
- Lacan, J. (2006). *Écrits: The first complete edition in English* (B. Fink, Trans.). W. W. Norton.
- Laclau, E., & Mouffe, C. (2001). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics* (2nd ed.). Verso.
- Moradi, N., Taslimi, A., & Khazaneh Darlu, M. A. (1395 SH/2016). Khvanesh-e Sher-e "Marg-e Naseri" az Manzar-e Aray-e Lacan [A Lacanian Reading of the Poem "The Death of Naseri" from the Perspective of Lacan's Views]. *Naqd va Nazariyeh-ye Adabi*, 1(1), 93-115. DOR: 20.1001.1.74767387.1395.1.1.6.9 [In Persian]
- Najafi, A., Balavi, R., & Jaber Ardakani, S. N. (1401 SH/2022). Tahlil-e Farayand-e Nezam-e Goftemani-ye Tarhvarehhay-e Tenshi-ye Atefi dar Sher-e Adonis va Shamlu ba Roykard-e Neshaneh-Seminashenasi; Motale'eh-ye Mowredi-ye Sher-e "Marsieh al-Hallaj" va "Marg-e Naseri" [An Analysis of the Process of the Discursive System of Emotional-Tensional Schemas in the Poetry of Adonis and Shamlu with a Semiotic-Semantic Approach; A Case Study of the Poems "Marathiyat al-Hallaj" and "The Death of Naseri"]. *Jostarhay-e Zabani*, 13(6, Serial 72), 69-97. doi:10.52547/LRR.13.6.3 [In Persian]
- Norris, C. (2002). *Deconstruction: Theory and practice* (3rd ed.). Routledge.

- Shamlu, A. (1372 SH/1993). *Qoqnus dar Baran* [Phoenix in the Rain]. Tehran: Zamanah, Negah. [In Persian]
- Spivak, G. C. (1976). Translator's preface to *of grammatology*. In J. Derrida, *Of grammatology* (pp. ix–lxxxvii). Johns Hopkins University Press.
- Wolfreys, J. (1998). *Deconstruction: Derrida*. Macmillan.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

استناد به این مقاله: فنبیری عبدالملکی، رضا. (۱۴۰۴). فروپاشی معنا در زبان شعر: خوانشی ساختارشکنانه از "مرگ ناصری" احمد شاملو بر پایه نظریه ژاک دریدا، پژوهشنامه زبان ادبی، ۳(۱۱)، ۱۱۷-۱۵۱. doi: 10.22054/jrl.2025.85943.1160

Literary Language Research Journalis licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.